

НАСКРІЗНІ ВМІННЯ – КОНЦЕПТ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ І РЕСУРС ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ

Юлія Малієнко,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник, старший науковий співробітник

відділу суспільствознавчої освіти

Інституту педагогіки НАПН України

м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-7124-8236>

j-b-m@ukr.net

Стаття присвячена наскрізним у всіх ключових компетентностях умінням, їх концептуалізації у Державному стандарті базової середньої освіти. Зокрема, автори програмових документів Нової української школи вважають, що ключові компетентності й наскрізні вміння створюють «канву», яка є основою для успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина і фахівця.

Досліджено, що в англійській літературі зазвичай використовуються поняття «cross-cutting skills» (наскрізні вміння), або варіанти: *interdisciplinary skills* (міждисциплінарні вміння), *cross-cutting capabilities* (наскрізні можливості); спільним для української та зарубіжної традицій є увиразнення важливості та доцільності формування наскрізних умінь.

На думку автора, наскрізні вміння – це спільні для всіх ключових компетентностей освітні практики, які функціонально інтегрують предмети/курси усіх шкільних галузей, релевантні механізми подолання освітніх утрат, необхідні для ефективного імплементації Стандарту в освітній процес.

Автором виокремлені характеристики наскрізних умінь: поліфункціональність (освітній концепт і ресурс підручникотворення); універсальність (актуальність для загальноосвітньої школи, вишів і професійної діяльності людей); зовнішня і внутрішня інтеграція. У статті розкрита поліфункціональність наскрізних умінь крізь призму концептуальних засад Державного стандарту і підручникотворення. Зазначено, що підручники нового покоління мають сприяти розвитку в особистості наскрізних умінь, як от: розвивати емоційну сферу, когнітивні, творчі здібності, працювати індивідуально або ж у групі, комунікувати тощо.

У статті схарактеризовані м'які навички (*soft skills*) як своєрідний перелік особистісних характеристик дитини. Інтегративні, по суті, м'які навички є окремим, специфічним показником діяльності дитини, складником наскрізних умінь і ключових компетентностей.

Увиразнено, що наскрізні вміння стають тими освітніми практиками, які допоможуть компенсувати освітні втрати, забезпечити дитину від навчальних розривів.

Ключові слова: Державний стандарт базової середньої освіти; концепт, наскрізні вміння, м'які навички; поліфункціональність наскрізних умінь.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасна освіта зосереджується на розвитку дитини, розкритті її творчого потенціалу, плеканні навичок самостійного, критичного осмислення проблем. Власне ці завдання, з одного боку, забезпечують пріоритетність сфери освіти в суспільному житті, а з іншого, зумовлюють її постійну модернізацію, спрямовану на пошук адекватних відповідей на виклики суспільного життя (Ганаба, 2020).

Відповіддю на модернізаційні виклики сучасності стало прийняття у 2020 році Державного стандарту базової середньої освіти. У змісті документу увиразнено найважливіші концептуальні чинники розвитку української освіти: компетентнісний підхід до навчання та його складники – ключові компетентності, компетентнісний потенціал освітньої галузі, наскрізні вміння.

Але сучасна трансформація освіти пов'язана з найстрашнішим викликом для української дитини – повномасштабною збройною агресією РФ проти України, що є найсерйознішою, найнебезпечнішою формою незаконного застосування сили. Війна зруйнувала звичне життя українців, світ наших дітей став крихким і щохвилини небезпечним, водночас узвичаїлись поняття «освітні/навчальні втрати», «освітні розриви», «недоотримані знання». Аби захистити дитину, вчителство виокремлює/обирає професійні ресурси для подолання освітніх втрат, зменшення їх кумулятивного ефекту, забезпечення навчального успіху учнів. Наскрізні вміння стають тими освітніми практиками, які допоможуть компенсувати освітні втрати, забезпечити дитину від навчальних розривів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, що розглядається у статті. Власне навчальне поняття «вміння» не є новим для української школи, його традиційно вважають важливим компонентом пізнавального процесу, компетентнісного навчання, показником освітніх результатів учнів/учениць.

Державний стандарт базової середньої освіти запровадив і концептуалізував наскрізні вміння як неодмінний складник ключових компетентностей (Державний стандарт, 2020). Автори програмових документів Нової української школи вважають, що ключові компетентності й наскрізні вміння створюють «канву», яка є основою для успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина і фахівця (Нова українська школа, 2016, с. 12).

Наскрізні вміння – це світовий, суспільно значущий тренд. Тому відповідна проблематика стає предметом обговорення на освітніх форумах, розглядається у науково-методичній літературі (About the 2022 UN Transforming Education Summit, 2022).

Дослідження свідчать, що в англомовній літературі зазвичай використовують поняття «cross-cutting skills» (наскрізні вміння), в якому слово skills тлумачиться як умін-

ня або як навички. Звернімо увагу й на варіативність назви, приміром: *interdisciplinary skills* / міждисциплінарні вміння (Lane, 2023), *cross-cutting capabilities* /наскрізні можливості (Cross-Cutting Capabilities, 2015), *boundary-crossing skills*, or *21st century skills*/ уміння долати кордони, або вміння 21 століття (Andrade, 2020).

Предметом дослідження українських учених є: зміст наскрізних умінь загалом та/ або в контексті окремих галузей (Терещук & ін., 2022), критичне мислення (Ганаба, 2013), потенціал підручників для розвитку наскрізних умінь (Гривко, 2022), специфіка м'яких навичок (Казачінер, 2019).

Закцентуємо на поширенні ідей зовнішнього (поєднання вітчизняних і зарубіжних освітніх досягнень) інтегрування та внутрішнього (взаємодія освітніх стандартів, моделей, навчальних тем тощо) (Малієнко, 2018). Зазначимо, що спільним для української та зарубіжної традицій є увиразнення актуальності, важливості та доцільності формування наскрізних умінь задля ефективнішого адаптування учнівства до стрімких суспільних змін, створення орієнтованої на потреби дитини динамічної, інклюзивної, творчої освіти.

Відчутний брак літератури з поставленого питання зумовлює актуальність наш розвідок.

Мета статті. Автор ставить за мету проаналізувати сутність, зміст, поліфункціональність наскрізних умінь, їхню роль у створенні підручників нового покоління.

Зауважимо, що в межах однієї статті неможливо розкрити всі аспекти зазначеної теми, тож зупинилися лише на окремих теоретичних питаннях поняття «наскрізні вміння».

Виклад основного матеріалу дослідження. Компетентнісне переформатування освіти, передбачає опанування учнями/ученицями не відокремленими знаннями та вміннями, а комплексними діями, спрямованими на розвиток самостійного пізнання. Власне у такий спосіб дитина стає суб'єктом освітнього процесу (Малієнко, 2020, с. 141).

По суті, такими комплексними діями стають наскрізні вміння. І якщо раніше вчитель міг не зважати на них, то тепер потрібно на вимогу стандарту відслідковувати зазначені вміння, які також закладено у результати навчання (загальні й конкретні та орієнтири для оцінювання) (Терещук & ін., 2022, с. 66).

Така перманентність переформатувань пояснюється загальними змінами в освіті: цілі, завдання, підходи та їх локальне галузево-предметне втілення (програми, підручники, форми організації освітнього процесу) – усе зазнає трансформації. Пріоритети перетворюються на паритети: відтепер зі знаннями та вміннями рівноправно поєднуються досвід, творчість, емоції, оцінки учнів/учениць (Малієнко, 2019, с. 114)

Відомо, що вміння – це здатність/готовність дитини виконувати певні навчальні дії, які спираються на знання, навички і власний досвід. Нині учням/ученицям недостатньо володіти лише локальними, предметними навчальними діями. На наш погляд, наскрізні вміння – це спільні для всіх ключових компетентностей освітні практики, які функціонально інтегрують предмети/курси усіх шкільних галузей, релевантні механізмам подолання освітніх втрат, необхідні для ефективної імплементації Стандар-

ту в освітній процес. Ми вважаємо наскрізні вміння концептом, адже це інноваційне поняття, в якому увиразнюється вміст Державного стандарту.

Державний стандарт, Нова українська школа визначили такі наскрізні для всіх ключових компетентностей уміння учнів/учениць: 1) читати з розумінням, 2) висловлювати власну думку в усній і письмовій формі; 3) критично і системно мислити; 4) логічно обґрунтовувати позицію; 5) діяти творчо, мислити креативно; 6) виявляти ініціативу; 7) конструктивно керувати емоціями; 8) оцінювати ризики; 9) приймати рішення; 10) розв'язувати проблеми; 11) співпрацювати з іншими (Державний стандарт, 2020, Нова українська школа, 2016). Отже, перелік наскрізних умінь охоплює різні аспекти життєдіяльності особистості в (поза)урочний час: когнітивно-діяльнісні, мотиваційно-рефлексивні, командно-комунікативні.

Різні зарубіжні школи дають свої переліки наскрізних умінь. Дотичними нашим є: розв'язання проблем, критичне мислення, співпереживання (About the 2022 UN Transforming Education Summit, 2022), або: організація, лідерство, комунікативність (Gallucci, & in., 2014).

Ми визначили характеристики/істотні особливості наскрізних умінь, до яких відносимо:

- поліфункціональність: освітній концепт і ресурс підручникотворення;
- універсальність: актуальні способи дій для особистості загальноосвітньої школи, вищів, у професійній діяльності;
- зовнішня і внутрішня інтеграція: зовнішня інтеграція – кореляція з цілепокладальними частинами, ключовими компетентностями, компетентнісними потенціалами різних освітніх галузей; внутрішня інтеграція – взаємозв'язок окремих складників наскрізних умінь, як от: використання різних джерел інформації, висловлення/аргументування власної думки, співпраця тощо.

Зрозуміло, що формування наскрізних умінь стає неодмінною вимогою до змісту підручників нового покоління. Тож сучасні підручники й комплекти до них (різноманітні робочі зошити, методичні рекомендації, електронні додатки тощо) мають давати змогу особистості працювати індивідуально або ж у групі, комунікувати, розвивати емоційну сферу, когнітивні, творчі здібності тощо. У наведеній нижче таблиці показана поліфункціональність наскрізних умінь крізь призму концептуальних засад Державного стандарту і підручникотворення.

Під час дослідження нас зацікавили розвідки А. Гривко щодо погляду учнівства на потенціал підручників. За результатами факторного аналізу побудовано п'ятифакторні моделі значущих для респондентів наскрізних умінь, які, на думку учнів, мають формуватися за допомогою підручника, та класифікувати їх за такими групами: 1) комунікативно-емоційне регулювання в умовах інтеракцій (до цієї групи відносяться наскрізні вміння логічно обґрунтовувати позицію, висловлювати власну думку, конструктивно керувати емоціями, виявляти ініціативу); 2) медіаграмотність (уміння читати з розумінням, критично і системно мислити); 3) відповідальна взаємодія (уміння співпрацювати з іншими); 4) прийняття усвідомлених рішень (уміння ухвалювати рішення, обирати способи розв'язання проблем, оцінювати ризики) 5) оцінювання (самооцінювання) (Гривко, 2022).

Поліфункціональність наскрізних умінь

Концепт Державного стандарту	Ресурс підручникотворення
<p>Наскрізнi вмiння – системна вимога модернiзацiї освiти.</p> <p>Усi наскрiзнi вмiння мають детальнi характеристики, контекстнi компетентнo орієнтованому навчанню.</p> <p>Наскрізнi вмiння є інструментарієм для формування ключових компетентностей.</p>	<p>Чітко визначені у Державному стандарті наскрізнi вмiння слугують функціональним орієнтиром для авторів/експертів підручників.</p> <p>Зміст підручника загалом (наприклад, з історії: наративи, історичні документи, візуалізація, завдання тощо) треба створювати у контексті розвитку і можливостей перевірки сформованості наскрізних умінь учнів/учениць.</p> <p>Підручник має унормувати завдання для розвитку мотиваційно-рефлексивної сфери, алгоритми учнівських досліджень.</p>

Важливим аспектом нашої розвідки є м'які навички (soft skills). Soft skills свого роду перелік особистих характеристик, які так чи інакше пов'язані з ефективною взаємодією з іншими людьми. Це навички, прояв яких важко виявляти, безпосередньо визначати, перевіряти, наочно демонструвати (Казачінер, 2019). Інтегративні, по суті, м'які навички є окремим, специфічним показником діяльності дитини, складником наскрізних умінь і ключових компетентностей. До переліків м'яких навичок зазвичай відносять: творчість, комунікативність, критичне мислення, емпатію тощо.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження засвідчило актуальність запровадження наскрізних умінь в освітні практики сучасної школи. Окрім локальних предметних навчальних дій, учнівство починає опановувати наскрізнi вмiння, які функціонально інтегрують предмети/курси усіх шкільних галузей, релевантні механізми подолання освітніх втрат, необхідні для ефективної імплементації Стандарту в освітній процес. Надважливо, що наскрізнi вмiння можуть відігравати компенсаційну роль у подоланні учнями/ученицями освітніх втрат.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблематики. Предметом подальших досліджень мають стати ефективні шляхи формування наскрізних умінь засобами різних освітніх галузей.

Використані джерела

- Ганаба, С. (2013). «Навчати мисленню»: епістемологічний проект Метью Ліпмана. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія*. Вип. 29, 5–11. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2013_29_3
- Державний стандарт базової середньої освіти (2020). Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>
- Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи (2016). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

- Малієнко, Ю. Б. (2018) Інтегрування ключових компетентностей у зміст історичної освіти в ліцеї. *Український історичний журнал*. (4), 91–98. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/456/386>
- Малієнко, Ю. (2019). Компетентнісно орієнтовані завдання у змісті курсів історії в ліцеї: суть, структура, класифікація, значення. *Український Педагогічний журнал*, (3), 111–118. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-111-118>
- Малієнко, Ю. Б. (2020) Ключові компетентності як інтегративний показник Нової української школи. *Інноваційна діяльність педагога в умовах реформування освітньої галузі*. Ч. I, 140–141.
- Терещук, А. І., Абрамова, О. В., Пуляк, О. В. (2022). Наскрізні уміння притаманні ключовим компетентностям: умови та шляхи формування на уроках технологій. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, (205), 64–69. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-205-64-69>
- Гривко, А. (2023). Потенціал підручників для розвитку наскрізних умінь (погляд учнівства). *Проблеми сучасного підручника*, (29), 61–77. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-29-61-77>
- Казачінер О.С. (2019). Hard skills» та «soft skills» інклюзивно компетентного вчителя іноземної мови. *Інноваційна педагогіка*, т. 1, 153–156. http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/10/part_1/35.pdf
- About the 2022 UN Transforming Education Summit. Transforming Education: An urgent political imperative for our collective future https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2022/09/sg_vision_statement_on_transforming_education.pdf
- Andrade, Maureen Snow (2020) Cross-cutting skills: strategies for teaching & learning <https://doi.org/10.1080/23752696.2020.1810096>
- Beyond Academics: A Holistic Framework for Enhancing Education and Workplace Success. https://www.researchgate.net/publication/285598582_Beyond_Academics_A_Holistic_Framework_for_Enhancing_Education_and_Workplace_Success#pf19
- Gallucci, C., Bellelli, P., Saccà, G., Addeo, F. (2014). The Assessment of Cultural Experience through the Measurement of Cross-Cutting Skills: The Giffoni Experience Case Study. <https://www.igi-global.com/chapter/the-assessment-of-cultural-experience-through-the-measurement-of-cross-cutting-skills/104860>
- Lane, Chloe (2023) What is interdisciplinary learning and why is it important? <https://www.topuniversities.com/student-info/choosing-university/what-interdisciplinary-learning-why-it-important>

References

- Hanaba, S. (2013). «Navchaty myslenniu»: epistemolohichniy proekt Metiu Lipmana. Visnyk Instytutu rozvytku dytyny. Ser.: Filosofiia, pedahohika, psykhohohiia. Vyp. 29, 5–11. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2013_29_3 (in Ukrainian).
- Derzhavnyi standart bazovoi serednoi osvity (2020). Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 veresnia 2020 r. № 898. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).
- Nova ukrainska shkola. Kontseptualni zasady reformuvannia serednoi shkoly (2016). <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (in Ukrainian).
- Maliienko, Yu. B. (2018) Intehruvannia kliuchovykh kompetentnosti u zmist istorichnoi osvity v litsei. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 4, 91–98. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/456/386> (in Ukrainian).
- Maliienko, Yu. B. (2019) Kompetentnisno oriientovani zavdannia u zmisti kursiv istorii v litsei: sut, struktura, klasyfikatsiia, znachennia. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 3, 111–118. (in Ukrainian).

- Maliienko, Yu. B. (2020) *Kliuchovi kompetentnosti yak intehratyvnyi pokaznyk Novoi ukrainskoi shkoly. Innovatsiina diialnist pedahoha v umovakh reformuvannia osvithoi haluzi. Ch. I*, 140–141. (in Ukrainian).
- Tereshchuk, A. I., Abramova, O. V., Puliak, O. V. (2022). *Naskrizni uminnia pry tamanni kliuchovym kompetentnostiam: umovy ta shliakhy formuvannia na urokakh tekhnolohii. Naukovi zapysky. Seriia: Pedahohichni nauky*, (205), 64–69. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-205-64-69> (in Ukrainian).
- Hryvko, A. (2023). *Potensial pidruchnykiv dlia rozvytku naskriznykh umin (pohliad uchnivstva). Problemy suchasnoho pidruchnyka*, (29), 61–77. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-29-61-77> (in Ukrainian).
- Kazachiner O. S. (2019). *Hard skills» ta «soft skills» inkliuzyvno kompetentnoho vchytelia inozemnoi movy. Innovatsiina pedahohika*, t.1, 153–156. http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/10/part_1/35.pdf (in Ukrainian).
- About the 2022 UN Transforming Education Summit. *Transforming Education: An urgent political imperative for our collective future* https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2022/09/sg_vision_statement_on_transforming_education.pdf (in English).
- Andrade, Maureen Snow (2020) *Cross-cutting skills: strategies for teaching & learning* <https://doi.org/10.1080/23752696.2020.1810096> (in English).
- Beyond Academics: A Holistic Framework for Enhancing Education and Workplace Success. https://www.researchgate.net/publication/285598582_Beyond_Academics_A_Holistic_Framework_for_Enhancing_Education_and_Workplace_Success#pf1 (in English).
- Gallucci, C., Bellelli, P., Saccà, G., Addeo, F. (2014). *The Assessment of Cultural Experience through the Measurement of Cross-Cutting Skills: The Giffoni Experience Case Study*. <https://www.igi-global.com/chapter/the-assessment-of-cultural-experience-through-the-measurement-of-cross-cutting-skills/104860> (in English).
- Lane, Chloe (2023) *What is interdisciplinary learning and why is it important?* <https://www.topuniversities.com/student-info/choosing-university/what-interdisciplinary-learning-why-it-important> (in English).

Yuliia Maliienko, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Research Fellow, Senior Researcher of the Department of Social Science Education of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine

CROSS-CUTTING SKILLS: THE CONCEPT OF THE STATE STANDARD OF BASIC SECONDARY EDUCATION AND A RESOURCE FOR TEXTBOOK DEVELOPMENT

The article is dedicated to cross-cutting skills in all key competencies, their conceptualization in the State Standard of Basic Secondary Education. In particular, the authors of the program documents of the New Ukrainian School believe that key competencies and cross-cutting skills create a “canvas” that forms the basis for successful self-realization of students as individuals, citizens, and professionals.

It has been explored that in English literature, the terms “cross-cutting skills” or variations such as “interdisciplinary skills” or “cross-cutting capabilities” are commonly used, and the emphasis on the importance and feasibility of developing cross-cutting skills is shared in both Ukrainian and foreign traditions.

According to the author, cross-cutting skills are educational practices shared by all key competencies, which functionally integrate subjects/courses across all school domains, relevant to overcoming educational losses, and necessary for the effective implementation of the Standard in the educational process.

The article highlights the characteristics of cross-cutting skills, including multifunctionality (an educational concept and a resource for textbook development), universality (relevance to general education schools, universities, and professional activities), external and internal integration. The article reveals the multifunctionality of cross-cutting skills through the conceptual foundations of the State Standard and textbook development. It is noted that the textbooks of the new generation should contribute to the development of cross-cutting skills in individuals, such as the development of emotional sphere, cognitive and creative abilities, individual and group work, communication, and more.

The article characterizes soft skills as a specific list of personal characteristics of a child. Integrative in nature, soft skills are a separate and specific indicator of a child's activity, a component of cross-cutting skills and key competencies.

It is emphasized that cross-cutting skills become educational practices that help compensate for educational losses and ensure that children are protected from learning gaps.

Keywords: State Standard of Basic Secondary Education, concept, cross-cutting skills, soft skills, multifunctionality of cross-cutting skills.